

Alan Bairner

Sport, Nationalism and Globalization

State University of New York Press, 2001, 228 s.,
ISBN 978-0791449127.

„Šport a nacionalizmus sú pravdepodobne najviac citovo nabité fenomény dnešnej doby,“ tvrdí hneď v úvode svojej knihy o športe, nacionalizme a globalizácii Alan Bairner (s. xi). Okrem často emotívne vyhranených názorových postojov ich priaznivcov a nasledovníkov, šport a nacionalizmus spájajú aj komplexné, navzájom prepojené procesy vytvárania identity – ako športovej, tak národnej. Bairner sa zaujíma o to, ako tieto procesy vznikajú, prebiehajú a akú majú podobu v dobe globalizácie. Do zložitého diskurzu na prvý pohľad jasnej témy sa dostaneme už pri úvodnom predstavení teórií národných identít, nacionalizmu a globalizácie, ktoré sa rozlišujú ich jednotlivými formami a kultúrnymi praktikami. Bairner zavrhuje tzv. „katastrofický scenár“ globalizácie, ktorá je často spájaná aj s internacionalizáciou a amerikanizáciou, a predstavuje pre národne cítiacich jedincov hrozbu homogenizácie, teda splynutia v jednu neidentifikovateľnú globálnu masu kultúr. Tzv. národný sentiment totiž zaručuje, že k podobnému scenáru tak skoro nedôjde, alebo minimálne nie v „katastrofickom“ rozsahu. Živým dôkazom tohto tvrdenia sú športoví fanúšikovia, ktorí na športových podujatiach svetového významu demonštrujú svoju národnú príslušnosť mávaním národných vlajok, spievaním svojej hymny, ako aj špecifickým oblečením a prejavom.

Knih sa venuje dvom hlavným témam, a to miere vplyvu športu na konštrukciu národnej identity a spôsobom, pomocou ktorých sa tzv. športový nacionalizmus stavia proti procesom globalizácie. Obe témy Bairner analyzuje na jednotlivých prípadových štúdiách krajín s bohatou športovou tradíciou, no rozdielnymi formami národných identít. Autor si skúmané krajiny nevyberá podľa konkrétneho vedeckého kľúča, ale podľa vlastných preferencií a znalostí ich problematiky. Športový nacionalizmus, ktorý bližšie analyzuje u Írov, Severných Írov, Škótov, Američanov a Kanadčanov je však bližšie prepojený s vplyvom britského imperializmu, konkrétnejšie Anglicka, v ktorom sa začal celý kolos moderného športu, tzv. športová revolúcia. V 19. storočí sa verejné chlapčenské školy v Anglicku stali prvými miestami, kde sa šport praktizoval podľa štandardizovaných pravidiel a na organizovanom stupni. Slúžil samozrejme ako výučbová metóda, ale aj forma disciplinovania mladých Angličanov. Z verejných škôl sa postupom času športová revolúcia rozmohla po celom Spojenom kráľovstve a neskôr aj do odľahlých kolónií tejto imperiálnej mocnosti. Šport v tomto procese plnil dôležitú politickú funkciu, a preto sa aj niektoré „vyvážené“ športy stali symbolmi britskej nadvlády. Najlepším, a Bairnerom aj najviac analyzovaným, príkladom takéhoto imperialistického športu je futbal. Futbal ako anglická hra, ktorá ovládla skoro celú zemeguľu, pripomína svojim šírením a obľúbenosťou globalizačné tendencie západnej kultúry, na druhej strane však slúži aj ako forma

zvýraznenia vlastnej národnej identity, a to pri konfrontovaní sa jednotlivých národných reprezentácií na medzinárodných šampionátoch. Na základe komplexných definícií pojmov ako nacionalizmus a globalizácia je evidentné, že rozdiely sa objavujú najmä pri aplikácii týchto pojmov do rôznych kultúrnych kontextov. Bairner sa zaoberá „západnou“, teda západoeurópskou a severoamerickou politickou a športovou kultúrou, ktorá má veľa znakov spoločných, no vzťahy medzi športom, nacionalizmom a globalizáciou sú v každej krajine jedinečné.

Severní Íri sú problematizovaní nejednoznačným postojom k svojej národnej identite. Konkrétne severoírski protestanti, unionisti z Ulsteru, sa sami považujú za Britov (čo je tiež ťažko definovateľná identita), no tento pocit je silno podmienený vymedzovaním sa k zvyšku katolíckeho Írska. Na jednej strane sa síce dištancujú od špecifickej írskej národnosti svojich južných susedov, na strane druhej ich samotná identita je tiež do určitej miery podmienená „írskosťou“. Šport im v tejto dileme výrazne nepomáha. Kým Severné Írsko má svoju vlastnú futbalovú reprezentáciu a futbal je vo všeobecnosti veľmi obľúbeným športom, konfesijné rozdiely limitujú účasť niektorých severoírskych katolíkov ako v národnej reprezentácii, tak aj v miestnych futbalových kluboch. Futbal ako typická britská hra posilňuje lojalistické preferencie Severných Írov vo vzťahu k udržaniu únie s Anglickom. Na druhej strane, niektoré športy spájajú Severné Írsko nie so svojim federatívnym partnerom, ale práve s Írskou republikou, od ktorej sa severoírski protestanti z princípu snažia dištancovať. Rozpoltenie národnej identity potom vzniká napríklad pri zápasoch írskej rugbyovej reprezentácie alebo kriketového tímu.

Škóti tvoria značne odlišnú kategóriu „Britov“. Koncept vlastnej národnej identity majú hlboko zakorenený ako v histórii, tak aj v kultúre. Zaujímavosťou škótskeho športového nacionalizmu je určite ponúkaná možnosť osvojiť si ako národný šport jednu z hier tradične hraných na území stredovekého Škótska. Táto možnosť však nemohla uspieť, nakoľko „typicky“ škótska hra, *shinty*, by Škótov skôr rozdeľovala ako spájala. Vedomí si svojich vnútorných odlišností, postavených na menších regionálnych rozdieloch, sa škótski športovní nacionalisti spojili futbalom a zároveň snahou vymedziť sa voči Anglicku. Aj keď futbal je vlastne anglickým importom a svojou popularitou aj určitým znakom anglickej nadradenosti, Škóti ho paradoxne využívajú na posilnenie svojej vlastnej národnej identity – porazením Anglicka v jeho vlastnej hre. Futbalové zápasy s Anglickom patria k najsledovanejším športovým prenosom v Škótsku. To, že Angličania zápasom so Škótskom nevenujú porovnateľnú pozornosť, zrejme nie je úplne prekvapujúce, keďže v pozícií „zakomplexovanejšieho“ národa sú tu práve Škóti. Do určitého času bol škótsky športový nacionalizmus značne prepojený s politickým nacionalizmom, no postupne tento národný sentiment dominoval viac v športe ako v politike. Autor predpokladá, že s postupným oslabovaním politickej únie s Anglickom vyprchá aj vyhranená forma športového nacionalizmu Škótov.

Íri síce v politickej únii s Anglickom nikdy neboli, potreba vymedziť sa voči britskej kultúre však ostala silná. Aj v tomto prípade však existuje rozpor v definícií „írskoho športového nacionalizmu“. Íri majú bohatú tradíciu gaelských športov, ktorých organizovanú hru zastrešuje Gaelská atletická asociácia. *Hurling*, jeho ženská verzia *camogie*, alebo aj *gaelský futbal* sú v Írsku populárne športy s bohatou tradíciou, spojenou okrem iného aj s formovaním národnej identity. Gaelské hry sú však výsostným športom Írov – hrajú ich iba Íri a to väčšinou na území Írska. Pri takejto zúženej pôsobnosti sa samozrejme vytráca element súťaživosti

a prezentácie národa na medzinárodnej platforme. Preto sa medzi Írmi formujú aj iné druhy športového nacionalizmu, a to konkrétne podporovaním národnej reprezentácie súťažiacej v „zahraničných/importovaných“ športoch. Dilema írskej národnej identity sa objavuje aj v postoji k Severnému Írsku a jeho participácií v niektorých írskych športových súťažiach a národných reprezentáciách.

Kým Íri by chceli hrať svoje vlastné hry, no nie iba sami medzi sebou, Američania tento problém nemajú. Vymedzením sa voči britskému kultúrnemu vplyvu v samom zárodku formovania národného štátu, Američania si vybudovali vlastnú športovú kultúru, a aj nacionalizmus. Napriek tomu, že Spojené štáty americké sa s fenoménom nacionalizmu často nespájajú, autor poukazuje na zaujímavé príklady z oblasti športu, ktoré k tvorbe určitého druhu nacionalizmu výrazne prispievajú. Ľudia pochádzajúci z rozličných národností, etník, rás, kultúrnych zázemí, tradícií, sa zjednocujú do „amerického národa“ práve osvojením si nových kultúrnych praktík – športov. Tu ide skôr o model, o ideálny prípad, ktorý sa vo všetkých sférach zjednocovania národa nepodarilo dotiahnuť do konca. Šport, ktorý si kladie za cieľ národ zjednocovať, „vyčleňuje z hry“ tých, ktorí pre tú či onú príčinu na športe participovať nemôžu. Silné rasové, etnické a genderové predsudky maria „americký sen“ úspešnej asimilácie. Vo vzťahu ku globalizácii, ktorá býva často spájaná aj s termínmi ako amerikanizácia, či macdonaldizácia spoločnosti, autor poukazuje na nevhodnosť takéhoto zamieňania pojmov. Popularita typicky amerických športov ako *baseball* alebo *americký futbal* sa výraznejšie nedostala za hranice Spojených štátov. Výnimku tvorí azda len *basketbal*, ktorý sa stal celosvetovo populárnym športom a výrazným symbolom Ameriky. Je zrejmé, že americkému športovému divákovi nechýba výzva medzinárodnej súťaže, a preto sa aj viac koncentruje na domáce ligy národných športov. Nedá sa sice tvrdiť, že by Američania ignorovali svetové športové podujatia typu Olympijských hier, no prípadnému úspechu neprpisujú pozornosť porovnateľnú s inými, menšími, no národnými citmi viac nabitými krajinami.

Zaujímavosťou kanadského športového nacionalizmu je zaiste spôsob, akým čelí rôznorodým kultúrnym vplyvom, najsilnejším z nich je azda tzv. amerikanizácia. Kanaďania sa takisto chceli v minulosti vymedziť voči kultúrnemu vplyvu britského imperializmu, výraznejšiu podporu v tejto snahe však našli iba u ďalšej vplyvnej kultúry svojich južných susedov. Vedomí si tejto závislosti, potrebovali si zadefinovať vlastný obraz, teda národnú identitu. V športovom prostredí tento problém vyriešili jednoduchou rovnicou: Kanada = hokej. Keďže hokej spĺňa základné podmienky národného športu, ktorý popularitou zasahuje aj iné krajiny, jedná sa o tzv. výnimočne kanadský „exportný tovar“. Problém pre zvrchovanosť kanadských hokejistov nastáva vo chvíli, keď sa hokej naučia hrať aj iné konkurencieschopné národy, vrátane Američanov, ktorých rozvinutejšie obchodné praktiky postupne sťahujú kanadský národný šport na svoje územie. Fakt, že najväčšiu severoamerickú hokejovú súťaž, NHL, tvorí síce 60% kanadských hráčov, no kanadské mestá majú zastúpenie iba v šiestich tímoch, kým v USA súťaží až 24 tímov z miest, z ktorých mnohé nemajú žiadnu hokejovú tradíciu. Amerikanizácia, teda akýsi vonkajší vplyv na kanadskú kultúru, nie je však jediným elementom problematizujúcim kanadskú národnú identitu. Výrazné národnopolitické problémy spôsobuje aj separatistický záujem frankofónnych Kanaďanov, pochádzajúcich najmä z provincie Quebec. Konflikt medzi frankofónnymi a anglofónnymi športovcami sa zvyrazňuje aj vzájomnou nevraživosťou fanúšikov z jednotlivých táborov.

Posledná prípadová štúdia, ktorá sa týka švédskeho športového nacionalizmu, na prvý pohľad celkom nezapadá do kontextu s ostatnými príkladmi. Nedostatočne vyvinutý švédsky politický nacionalizmus neposkytoval živnú pôdu pre formovanie športového nacionalizmu. Zaujímavá zmena však nastáva pri transformácii národa do tzv. švédskeho modelu sociálneho štátu. Tento politický model stojí na predpokladoch skromnosti, egalitarizmu, rovnosti príležitostí a otvorení sa zahraničiu. Pri aplikácii na športovú kultúru sa švédsky model premietol ako do skromnej súťaživosti športovcov, tak aj do realistického prístupu športových fanúšikov k (ne)úspechom národných reprezentácií. Podľa Bairnera tento príklad predstavuje ideálnu formu športového nacionalizmu. Na druhú stranu novým otvorením hraníc v rámci medzinárodných spoločenstiev prichádzajú do Švédska prisťahovalci s kultúrnymi praktikami, na ktoré doteraz výrazne homogénna švédska spoločnosť nebola zvyknutá. Švédsky športový nacionalizmus teda stojí pred výzvou integrácie nových vplyvov do svojho zabehnutého modelu.

Z knihy Alana Bairnera, *Šport, nacionalizmus a globalizácia*, plynú dôležité postrehy. Autor na príkladoch poukazuje, do akej miery vie byť prepojený politický a športový nacionalizmus. Napriek značnej ideovej blízkosti, vzťah medzi politickým a športovým nacionalizmom nie je celkom homogénny. Do tretice, pri skúmaní vzťahu medzi športom a formovaním národných identít sa bližšie zoznámime s komplexnou podobou toho či onoho národa. Globalizačné tendencie tvoria v prípade športu zaujímavú kontra produkciu, tzv. glocalizáciu. Aj keď sa futbal hrá na všetkých kontinentoch, jednotlivé národy majú k tejto hre vlastný, špecifický prístup, okolo ktorého formujú aj svoju národnú identitu a športový nacionalizmus. Samozrejme existuje aj globálny kapitalizmus, ktorý sa prejavuje predovšetkým v obchode a do určitej miery ovplyvňuje aj šport. Autor však tvrdí, že v tom prípade ide o úplne iný proces. Komerčné praktiky jednotlivých vlastníkov klubov a sponzorov národných tímov nespája s citovými prejavmi národných identít športových fanúšikov.

Pri demonštrovaní zložitých vzťahov medzi športom a nacionalizmom Bairner venuje väčší priestor aktívnemu praktizovaniu jednotlivých športov ako ich pasívnej, fanúšikovskej podpore. Samozrejme, spomína niektoré zaujímavé prejavy národných identít v obecnstve na štadióne, ako napríklad „tartanovú armádu“ fanúšikov škótskej futbalovej reprezentácie, alebo „švédsky“ potlesk lepšiemu, víťaznému tímu, aj keď práve porazil ich národnú reprezentáciu. V súčasnej dobe, keď si jednotlivé zápasy futbalových majstrovstiev sveta pozrie pri televíznych obrazovkách viac než 400 miliónov divákov, by bolo určite zaujímavé sa zamyslieť aj nad technologicky sprostredkovaným športovým zážitkom, pri ktorom sa národné identity prejavujú trochu iným spôsobom ako v širšie analyzovanej aktívnej participácii pri „národných športoch“. Určite existuje rozdiel medzi národnou hrdosťou proklamovanou radosťou z hry, eufóriou na štadióne a sledovaním zápasu v televízii.

Príklady krajín, ktoré Bairner vo svojej knihe analyzuje, patria viac-menej do jedného kultúrneho rámca a do priamej sféry britského imperialistického vplyvu. Ak by sa podobná štúdia realizovala na príkladoch národných a športových identít strednej Európy, dostala by určite iný rozmer. Minimálne diskusia o „národných športoch“. Kým skoro každý Bairnerom analyzovaný národ má svoj vlastný, špecifický historický šport, hru, či tradíciu, ktorá sa dostala do konfrontácie s „britským importom“, v prípade stredo európskych krajín sa takýto diškurz nikdy neobjavil. Súčasní slovenskí športovní fanúšikovia môžu slúžiť ako príklad hľadania svojej športovej identity, svojho „národného športu“. Na piedestály „národného

športu“ sa s pravidelnosťou konania významných šampionátov striedajú rôzne športy. Hokej bol národným športom Slovákov, kým sa „zlatá generácia z Göteborgu“ držala na vrchole. Za posledných dvanásť rokov sa každé štyri roky, práve počas Letných olympijských hier, stáva národným športom slalom na divokej vode, pravdepodobne však iba dovtedy, kým budú bratia Hochschornerovci aktívne reprezentovať svoju krajinu. Od minulého roku je Slovensko biatlonovou, ale aj futbalovou veľmocou. Paradoxom takejto športovo podmienenej národnej identity nie je ani tak snaha vymedziť sa voči krajine, ktorá daný šport na Slovensko „importovala“, ale skôr potreba vymedziť sa voči svojim najbližším susedom, s ktorými ich spája spoločná minulosť a teda aj športová kultúra.

Či už sa teda zamyslíme nad príkladmi Alana Bairnera, či športovými skúsenosťami z vlastnej krajiny, vidíme, že vzťahy medzi športom a nacionalizmom majú dôležitú úlohu pri formovaní špecifickej národnej identity. Ich celková konfrontácia s abstraktnou hrozbou globalizácie je skôr kontraproduktívna. Samotný šport, ako súťaživý, tak aj voľno časový, preto Bairner vidí ako nástroj, ktorým sa budú národnosti rôznych kultúrnych kontextov ešte dlho dištancovať od hrozby globálnej homogenizácie.

Zuzana Botiková